

Jazyková znalosť a medzigeneračná jazyková komunikácia slovenskej mládeže na Slovensku a v Maďarsku - empirický kontext

Mária Homišinová, Spoločenskovedný ústav SAV Košice, homisinova@saske.sk

HOMIŠINOVÁ, Mária. Knowledge of Communication Languages and Inter-Generation Relations of Lingual Behaviour of Slovak Youth in Slovakia and Hungary - Empirical Context. Individual and Society, 2011, Vol. 14, No. 3.

An intention of this paper is to present results of empirical research into the lingual-communication behaviour of the Slovak youth in Slovakia and Hungary. This research was conducted in both countries during the 2010. The investigation focused on spoken expressions of the Slovak language in surroundings which are typical for the application of the written language as a form of a social contact in school - with friends, peers and in family. The referential framework of this article consists of three analytical levels: analysis of a knowledge degree of the Slovak and Hungarian language (in the case of the Slovak language its lingual appearances are analysed); inter-generation relations of the lingual communication; analysis of mutual contexts (dependence on identification signs).

Communication knowledge of languages. The Slovak language. The Hungarian language. Generation context.

Príspevok vznikol s podporou grantového projektu VEGA 2/93/2009.

1. Úvod

V kontexte skúmania jazykových procesov v multietnickom prostredí (so zastúpením príslušníkov majority a minority) je potrebné si uvedomiť, že jazykový vývin členov minoritnej skupiny sa ubera zvyčajne od monolingvizmu v prvom (materinskom) jazyku k bilingvizmu (ovládaniu jazyka majority). V závislosti od kompaktnosti, či disperznosti usídlenia minority, od jej začlenenia do agrárneho alebo urbánneho prostredia, od stupňa uchovávaní či porušovania etnickej endogamie pri výbere manželských partnerov, ako aj od pôsobenia ďalších činiteľov, sa naznačené procesy môžu udiat v priebehu niekoľkých generácií. Na druhej strane, je častým jazykovým javom, že aj príslušníci majoritnej skupiny, žijúci v dlhodobom úzkom kontakte s minoritou, si osvoja jazyk minority, v ktorom viac alebo menej často komunikujú v závislosti od jazykovej situácie. (Botíková - Botík 2002; Kiss 2002)

Podľa M. Dudoka (2002) prirodzený bilingvizmus jednotlivých a kolektívnych nositeľov nevznikol dobrovoľne, ale ako pragmatická nutnosť a rečová reakcia pri riešení nových sociokultúrnych a komunikačných podnetov. Odvolávajú sa na charakteristiku bilingvizmu ako fenoménu nie jazyka, ale jeho použitia, a nie záležitosti kódu, ale správy, ktorá sa prenáša (t. j. bilingvizmus podľa tejto teórie nepatrí do sféry langue, ale parole^[1]) zdôrazňuje, že tu ide o vedomé používanie jazyka na komunikačné ciele.

Vzhľadom na rozličný spôsob osvojenia i rozličné komunikačné potreby pre obidva jazyky, úroveň ich ovládania býva rozdielna a bilingvista je iba zriedkavo rovnako alebo úplne fluentný (zbehlý) v oboch jazykoch. Táto úroveň fluencie v konkrétnom jazyku bude závisieť od potrieb pre každý z jeho jazykov a od oblastí, pre ktoré ich používa. Preto aj jazyková kompetencia bilingvistu by nemala byť vyhodnocovaná len cez jeden jazyk, ale mal by sa skúmať celkový jazykový repertoár tak, ako ho používa v každodennom styku.

K najpodstatnejším črtám bilingvizmu patrí procesualnosť, čiže nepretržitý prúd zmien v čase, v dôsledku čoho sa stav a charakter bilingvizmu menia v každej novej generácii príslušníkov minority. Miera jazykových znalostí ovplyvňuje a podmieňuje voľbu určitého jazyka a jeho aktívne používanie v jazykových komunikačných situáciách. Orientácia na určitý jazyk má tiež vplyv na sféru tzv. jazykového vedomia, výrazne sa podieľa na jeho dotváraní či procesoch, ktoré ho modifikujú. Spolu s výraznou národnostnou zmiešanosťou prostredia, vrátane rodinného prostredia, pôsobí toto zameranie dosť podstatne i na vedomie jazykovej spolupatričnosti, teda na vedomie materinského jazyka. (Sokolová - Hernová - Šrajerová, 1997:78)

Údaje o tom, ako príslušníci minoritného (aj majoritného) spoločenstva riešia jazykové komunikačné situácie v národnostne zmiešanom prostredí, majú základný význam pre poznanie ich jazykového vývoja. Týka sa to predovšetkým situácií v rodinách, ktorých vplyv sa uplatňuje vo výchove ďalšej generácie aj v pôsobení na ostatných členov rodiny. Rodina rovnako zohráva významnú úlohu pri odovzdávaní jazykových poznatkov a zvyklostí a tiež pri utváraní jazykového zamerania (vedomia) svojich detí.

V kontexte skúmania jazykových procesov slovenskej minority žijúcej prevažne v južných oblastiach Maďarska (Dolná zem) je potrebné si uvedomiť, že jej jazykový vývin sa vzhľadom na ich špecifický vývoj a etnické charakteristiky (Divičanová - Krúpa, 1999; Homišinová, 2009), uberal od monolingvizmu k nevyváženému bilingvizmu, s výraznou dominanciou jazykovej komunikácie v maďarskom jazyku a slabším používaním materinského jazyka v rodinnom prostredí. (Divičanová, 1999, 2002; Žiláková, 2002, 2004; Homišinová, 2003, 2006, 2007, 2008, 2011; Uhrinová, 2002)

V príspevku budeme analyzovať výsledky výskumu v rámci riešenia grantového projektu nazvaného Jazykovo-komunikačné správanie slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku v situačnom kontexte intraetnického používania hovorenej slovenčiny,[2] realizovaného v roku 2010 v oboch krajinách. Zameriame sa na skúmanie stavu bilingvizmu (znalosť slovenského a maďarského jazyka) a medzigeneračnú jazykovú komunikáciu členov oboch jazykových skupín.

2. Popis metodiky, vzťahový rámec analýzy a spracovanie dát

V súlade so stanovenými cieľmi celého výskumného projektu, účelom použitej metodiky bolo aj skúmanie jazykovo-komunikačnej znalosti účastníkov výskumu (ovládanie jazykov majoritného a minoritného jazyka, t. j. slovenčiny a maďarčiny slovenskej mládeže v oboch krajinách avšak v opačnom garde) a jej pôsobenie v generačnom kontexte, resp. zistenie, aká je miera znalosti jazykov komunikácie a akú úlohu zohráva v komunikačnom správaní slovenskej mládeže na Slovensku (SS) aj v Maďarsku (SM) v rodinnom prostredí.

Uvedené ukazovatele (empirické premenné) sme tak mohli skúmať samostatne, ale aj vo vzájomných súvislostiach.

Referenčný rámec článku obsahuje tri roviny analýz, ktoré interpretujeme z pohľadu oboch jazykových skupín:

- analýza komunikačnej znalosti majoritného a minoritného jazyka (hodnotenie na osobnej úrovni, t.j. za seba (analýza stavu bilingvizmu);
- analýza medzigeneračnej jazykovej komunikácie
- vzájomné súvislosti ukazovateľov: znalosť jazykov vs. medzigeneračná jazyková komunikácia

2. 1 Ukazovateľ jazykovej znalosti

Podstatou ukazovateľa jazykovej znalosti bolo vlastné vyjadrenie resp. priznanie účastníkov výskumu k ovládaniu vybraných podôb slovenského a maďarského jazyka (komunikačný jazyk majority v Maďarsku a minority na Slovensku). Hoci sme vo výskume sledovali fungovanie spisovnej slovenčiny predovšetkým ako jej hovorenej podoby, v uvedenom ukazovateli sme z dôvodu jasnejšieho vymedzenia jazykových

podôb špecifikovali spisovný slovenský jazyk a hovorovú podobu slovenčiny, ktorých chápanie sme bližšie označili. V prípade maďarského jazyka sme predpokladali, že obidve jazykové skupiny, ako kontaktné skupiny s maďarským etnikom, disponujú istou mierou komunikačnej znalosti maďarčiny.[3] Ukazovateľ jazykového správania v uvedenom kontexte poukazoval (s istými obmedzeniami) aj na stav bilingvizmu vybraných jazykových skupín.

Otázka aplikovaná v metodike výskumu sledovala aj priznanie miery ovládania jazykov. Jej znenie bolo nasledovné: Čo si myslíte, do akej miery Vy osobne ovládate uvedený jazyk? Išlo o schopnosť rozprávať v:

- spisovnom slovenskom jazyku (jazyk, akým sa hovorí v TV, rozhlase),
- hovorovej slovenčine (bežný jazyk komunikácie),
- slovenskom nárečí,
- maďarskom jazyku.

Respondenti na sedembodovej posudzovacej (ratingovej) škále (od vôbec nerozprávam - 1 po veľmi dobre rozprávam - 7) hodnotili mieru svojej znalosti, resp. svoju komunikačnú schopnosť v slovenskom a maďarskom jazyku.

2. 2 Ukazovateľ medzigeneračnej jazykovej komunikácie (komunikácia v rodine)

Podstatou ukazovateľa bolo skúmať, aká je voľba komunikačného jazyka v rodinnom prostredí účastníkov výskumu, resp. zaujímalo nás vlastné vyjadrenie resp. priznanie účastníkov výskumu ku komunikácii v slovenskom jazyku (bližšie sa nešpecifikovala podoba jazyka, išlo o bežne hovorený komunikát), prípadne v maďarskom jazyku. Znenie otázky bolo nasledovné:

Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti ?

- so starým otcom
- so starou matkou
- s otcom
- s matkou
- so súrodencami
- s príbuznými (v rodine)

Použitá päťbodová škála umožňovala pri každej položke výber nasledovných variantov:

1 - len slovensky, 2 - viac slovensky ako maďarsky; 3 - rovnako slov. aj maď; 4 - viac maďarsky ako slovensky; 5 - len maďarsky.

Aplikovaná viacbodová posudzovacia škála u obidvoch ukazovateľov umožňovala realizovať *frekvenčnú analýzu* (%-né zastúpenie odpovedí; N=počet odpovedajúcich respondentov v skupinách: SS_N; SM_N) podľa jednotlivých jazykových skupín použitím testovacieho kritéria chí kvadrát (χ^2) (grafy č. 2 a 4), s istými obmedzeniami aj *deskriptívnu analýzu* (aritmetický priemer celej vzorky M_{SS-SM} , jednotlivých skupín M_{SS} , M_{SM} , resp. označenie priemerných hodnôt, modus - najčastejšie volený variant), *Spearmanovú koreláciu* a tiež *analýzu variancie* na posúdenie rozdielov medzi priemermi príslušných položiek: dvojrozmernú analýzu rozptylu - two way ANOVA (graf č. 1, 3, 5 a 6), použitím F-testu (minimálne kritérium významnosti $p \leq 0,05$), ktorá naznačuje súvislosti medzi ukazovateľmi.

Pre posúdenie vnútornej štruktúry štyroch položiek ukazovateľa jazykovej znalosti a šiestich položiek ukazovateľa medzigeneračnej jazykovej komunikácie sme použili metódu faktorovej analýzy (metóda extrakcie - Principal Component Analysis, rotácia Varimax, Varimax normalization).

V prípade ukazovateľa jazykovej znalosti faktorová analýza viedla k zreteľnej 2-faktorovej štruktúre u SS a 1-faktorovej štruktúre u SM nasledovne:

SS₉₉: s eigenvalue pre 1.faktor (3položky znalosti „slovenčin“)= 1,89 so sýtením 47,23 % odpovedí (v rozmedzí od 0,653 po 0,874), pre 2.faktor (1položka - znalosť maďarčiny) = 1,15 so sýtením 28,82 % odpovedí (0,911). Podiel rozptylu výsledkov vysvetleného 2-faktorovou štruktúrou (76,05 %) je plauzibilný.

SM₉₃: s eigenvalue pre jeden faktor (4položky)= 1,99 so sýtením 49,68% odpovedí (v rozmedzí od 0,629 po 0,875) .

V prípade ukazovateľa medzigeneračnej jazykovej komunikácie faktorová analýza viedla k zreteľnej 1-faktorovej štruktúre so všetkými šiestimi položkami u SS aj u SM nasledovne:

SS₇₈: s eigenvalue = 3,78 so sýtením 63 % odpovedí (v rozmedzí od 0,726 po 0,833).

SM₈₆: s eigenvalue = 3,16 so sýtením 52,68 % odpovedí (v rozmedzí od 0,565 po 0,779).

Podiel rozptylu výsledkov, vysvetleného 1-faktorovou štruktúrou u obidvoch skupín je plauzibilný.

Vnútorňú konzistenciu variantov (položiek) obidvoch ukazovateľov sme zisťovali Cronbachovým koeficientom alfa (C_α).

Celková hodnota štandardizovaného koeficientu reliability v prípade ukazovateľa jazykovej znalosti pre SS-SM₂₀₀ má hodnotu 0,380; pre SS₉₉ má hodnotu $C_\alpha=0,389$; pre SM₉₃: $C_\alpha=0,638$, čo považujeme za akceptovateľné.

Celková hodnota štandardizovaného koeficientu reliability v prípade ukazovateľa medzigeneračnej jazykovej komunikácie pre SS-SM₁₇₀ má hodnotu $C_\alpha=0,949$; pre SS₇₈ má hodnotu $C_\alpha=0,882$; pre SM₈₆= 0,814, čo považujeme za akceptovateľné.

Výsledky ďalších analýz prezentujeme v tabuľkovej a grafickej podobe.

3. Výsledky

Výsledky realizovaných analýz budeme interpretovať v zmysle skôr uvedeného referenčného rámca zachovajúc spomínané tri línie analýzy.

3. 1 Miera komunikačnej znalosti jazykov (stav bilingvizmu)

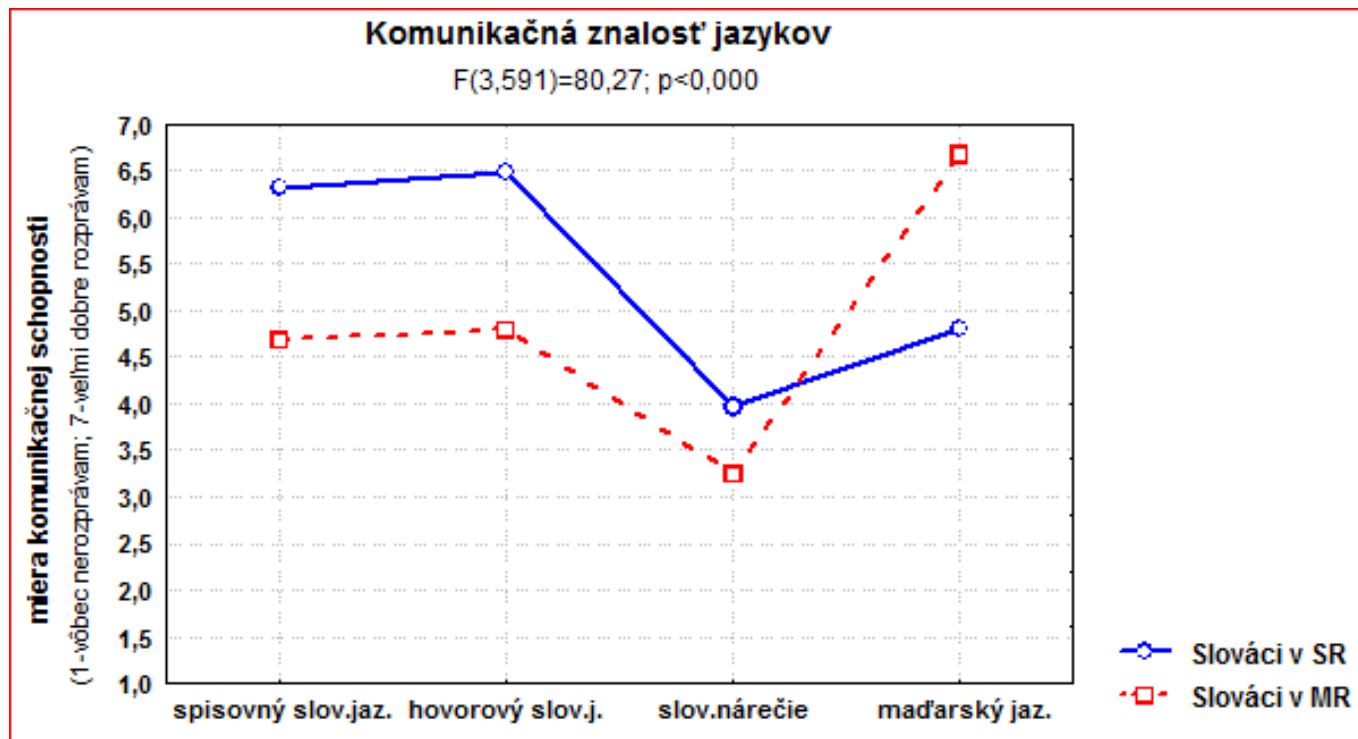
Z realizovanej frekvenčnej analýzy vyplynulo, že modálnym bodom (najčastejšie voleným) u SS v prípade posudzovania spisovnej slovenčiny bol bod 7 predmetnej škály (62 % respondentov); hovorovej slovenčiny bod 7 (74,8 %); slovenského nárečia body 1, 4 a 7 (zhodne po 20 %); maďarského jazyka bod 4 (25 %). SM v prípade posudzovania spisovnej slovenčiny najčastejšie volili bod 5 (31% respondentov); hovorovej slovenčiny bod 4 (24 %); slovenského nárečia bod 3 (25 %); maďarského jazyka bod 7 (86 %).

Už aj z tohto prehľadu je zrejma diferencovanosť sebareflexnej znalosti vybraných jazykov medzi podskupinami, ktorá sa prejavila ako štatisticky významná (spis. slov.: $p \leq 0,000$; $\chi^2 = 73,85$; hov. slov.: $p \leq 0,000$; $\chi^2 = 89,90$; slov. nár.: $p = 0,01$; $\chi^2 = 22,19$; maď. jaz.: $p \leq 0,000$; $\chi^2 = 95,57$).

Výsledky Spearmanovej korelácie potvrdili, že u SS₉₉ odpovede korelujú najviac medzi znalosťou spisovnej slovenčiny a hovorovou slovenčinou (0,587) a rovnako je to aj v prípade SM₉₃ avšak s vyššou mierou korelácie (0,703).

Ilustratívnejšie znázornenie výsledkov umožňuje grafická podoba analýzy rozptylu (graf č. 1).

Graf 1: Komunikačná znalosť jazykov

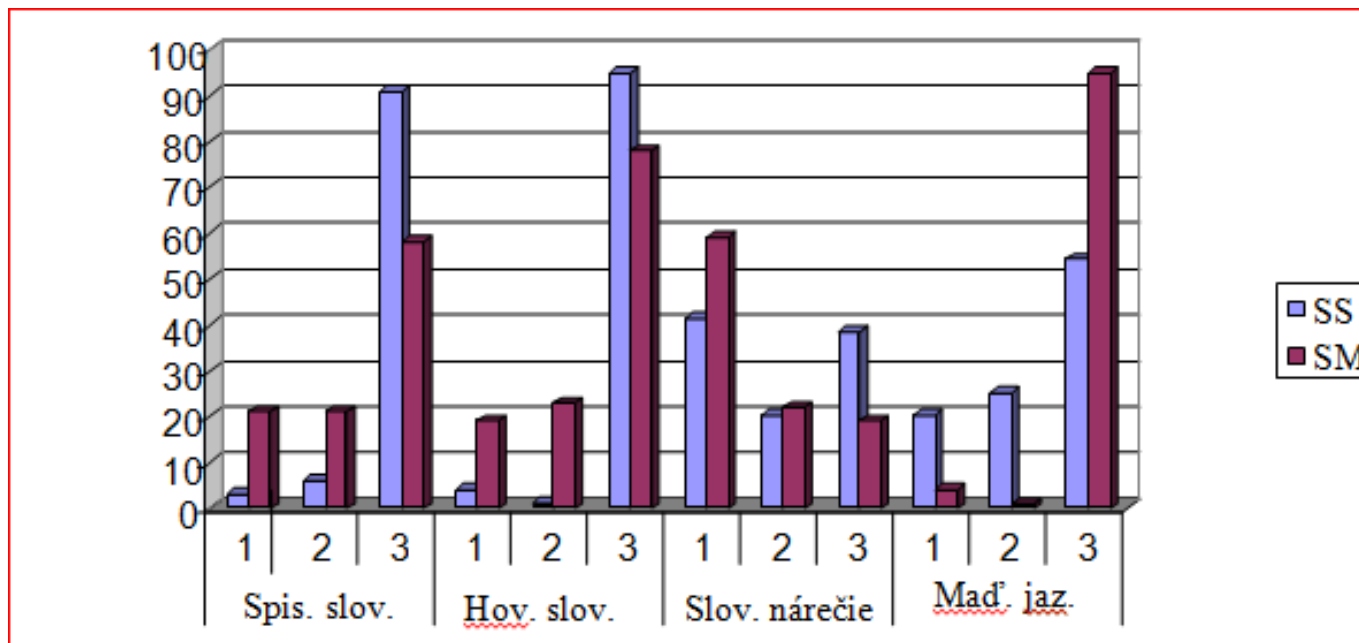

Z priemerných hodnôt grafu č. 1 je zrejmé, že slovenská mládež na Slovensku (SS₉₉) podľa vlastného vyjadrenia veľmi dobre komunikuje v spisovnej ([img src="file:///C:/Users/MO/AppData/Local/Temp/msohtmlclip1/01/clip_image002.gif" height="16" width="16">=6,32) aj v hovorovej slovenčine (=6,48), regionálne nárečie ovládajú na priemernej úrovni (=3,97) a maďarský jazyk na nadpriemernej úrovni (=4,81). U slovenskej mládeže v Maďarsku (SM₁₀₀) sa potvrdila najvyššia komunikačná znalosť maďarčiny (=6,72), dokonca ešte vo vyššej miere ako sa vyjadrili Slováci v SR vo vzťahu k obidvom varietam slovenčiny. Potom nasledujú dve podoby slovenčiny (zhodne na nadpriemernej úrovni =4,58; 4,66) a na najnižšej, podpriemernej, úrovni komunikujú v nárečových podobách slovenčiny (=3,15). Rozdiely medzi skupinami sú štatisticky významné v prípade posudzovania spisovnej a hovorovej slovenčiny a tiež maďarčiny ($p \leq 0,000$; $F=80,27$).

V ďalších analýzach, modifikujúc použitú sedembodovú škálu, boli vytvorené 3 skupiny respondentov, ktorí v uvedenom jazyku vôbec nerozprávajú alebo slabo rozprávajú (odpovede 1+2+3=1); komunikujú na priemernej úrovni (4=2); dobre až veľmi dobre komunikujú (5+6+7=3). Takýto spôsob analýzy predkladá iný pohľad na výsledky posudzovania predmetného ukazovateľa. Zaujímalo nás, či sa potvrdia predchádzajúce trendy znalosti (a tým aj predpokladanej komunikácie) posudzovaných jazykov u jednotlivých podskupín.

Výsledky predkladáme prostredníctvom grafu č. 2, ktorý zobrazuje percentuálne zastúpenie odpovedí podskupín respondentov podľa vytvorených skupín znalosti jazykov.

Graf 2: Porovnanie SS x SM v rámci troch skupín respondentov miery jazykovej znalosti

Z výsledkov je zrejmé, že aj tento spôsob analýzy v základných rysoch „kopíruje“ skôr prezentované výsledky a poukazuje na diferencie znalosti jazykov u podskupín. Z grafu vyplýva, slovenská mládež v SR (SS₇₈) najviac volila pozitívne body škály, a to prispisovnej (90,9 %) aj hovorovej podobe slovenčiny (94,9 %), dobrú až veľmi dobrú znalosť slovenského nárečia v 38,4 % zastúpení, znalosť maďarského jazyka pozitívne ohodnotila viac ako polovica respondentov (54,5 %). Z toho sa dá usudzovať, že u tejto podskupiny v bežnej komunikácii dominuje hovorová podoba slovenčiny, avšak polovica z nich na dobrej až veľmi dobrej úrovni ovláda maďarský jazyk. Ak k nim pridáme tých, ktorí ovládajú maďarčinu na priemernej úrovni (25,3 %) vychádza nám, že je to výrazná podskupina (takmer 80 %), ktorá disponuje primeranou až dobrou jazykovo-komunikačnou znalosťou maďarského jazyka, jazyka kontaktnej maďarskej minority žijúcej v SR. To dáva predpoklady aj realizácie komunikácie v uvedenom jazyku v istých spoločenských situáciách.

Situácia u slovenskej mládeže v MR (SM₈₆) je diametrálne odlišná. Pozitívne body škály volila v omnoho nižšom, avšak v rovnakom zastúpení, pri spisovnej aj hovorovej podobe slovenčiny (po 58 %), slovenské nárečie v 19 % zastúpení, maďarský jazyk takmer celá podskupina (95 %). Z toho sa dá usudzovať, že v tejto podskupine v bežnej komunikácii dominuje maďarský jazyk. Testovanie výsledkov frekvenčnej analýzy (na modifikovanej škále) medzi odpoveďami respondentov bolo aj v tomto prípade štatisticky významné vo všetkých položkách:

spisovná slovenčina: $p \leq 0,000001$; $\chi^2 = 28,75$;

hovorová slovenčina: $p \leq 0,000$; $\chi^2 = 38,47$;

slovenské nárečie: $p \leq 0,01$; $\chi^2 = 9,66$;

maďarský jazyk: $p \leq 0,000$ $\chi^2 = 44,10$.

3. 2 Medzigeneračná jazyková komunikácia

Z realizovanej frekvenčnej analýzy vyplynulo, že modálnym variantom (najčastejšie voleným) na posudzovacej škále v skupine SS v komunikácii so všetkými rodinnými príslušníkmi bol variant „len slovensky“ (so starým otcom 45,1 %, starou mamou 38,8 %, s otcom 51,6 %, s matkou 57,1 %, so súrodencami 60 %, s príbuznými 36,7 %). Celkovo môžeme konštatovať, že generáčne má komunikácia v slovenskom jazyku v tejto podskupine vzostupnú tendenciu.

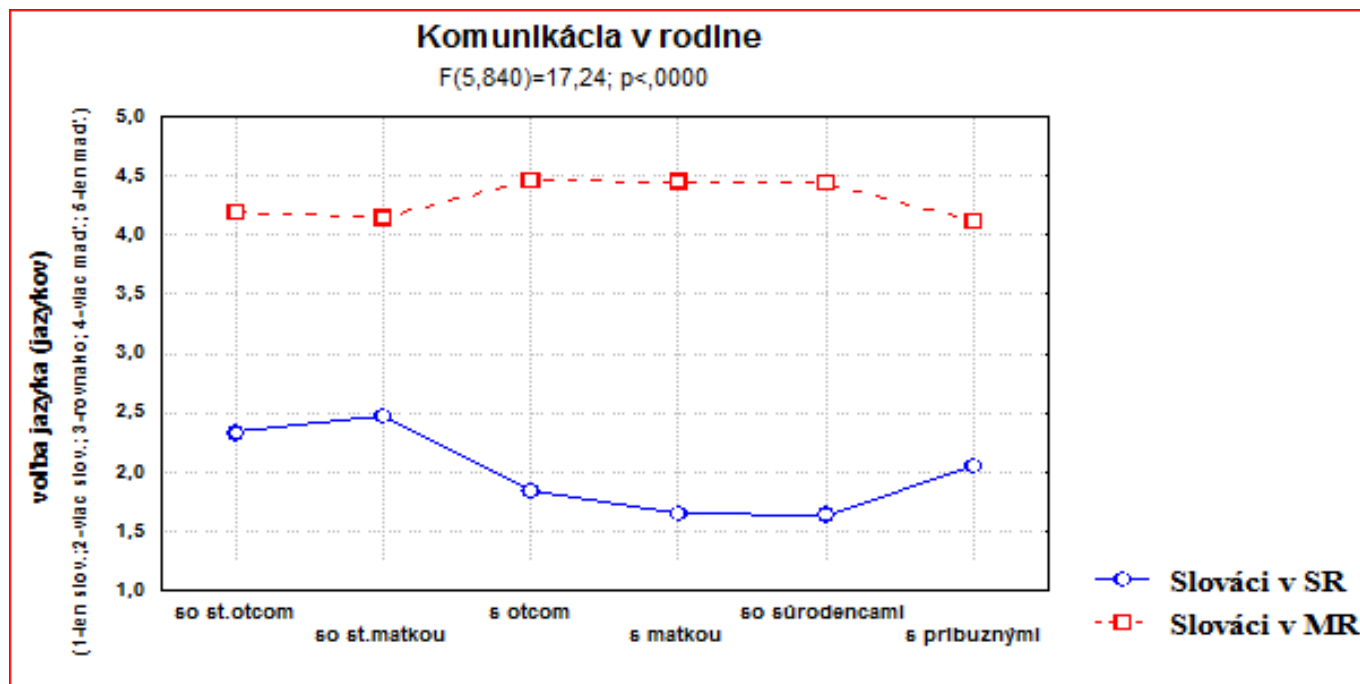
Výsledky slovenskej mládeže v MR sú odlišné. Modálnym variantom voleným na posudzovacej škále v komunikácii so všetkými rodinnými príslušníkmi bol variant „len maďarsky“ (so starým otcom 57,9%; starou mamou 51,6 %; s otcom 69,4 %; s matkou 69,4%; so súrodencami 65 %; s príbuznými 46 %).

Z tohto prehľadu je zrejma diferencovanosť medzigeneračnej jazykovej komunikácie medzi podskupinami, ktorá sa prejavila ako štatisticky vysoko významná (na všetkých úrovniach $p \leq 0,0000$).

Výsledky Spearmanovej korelácie potvrdili, že u SS_{83-98} odpovede korelujú od 0,635 do 0,829; v prípade SM_{86-90} od 0,232 do 0,722. 0,703), pričom korelácie sú významnejšie medzi starými rodičmi a rodičmi.

Ilustratívnejšie znázornenie výsledkov umožňuje grafická podoba analýzy rozptylu (graf č. 3).

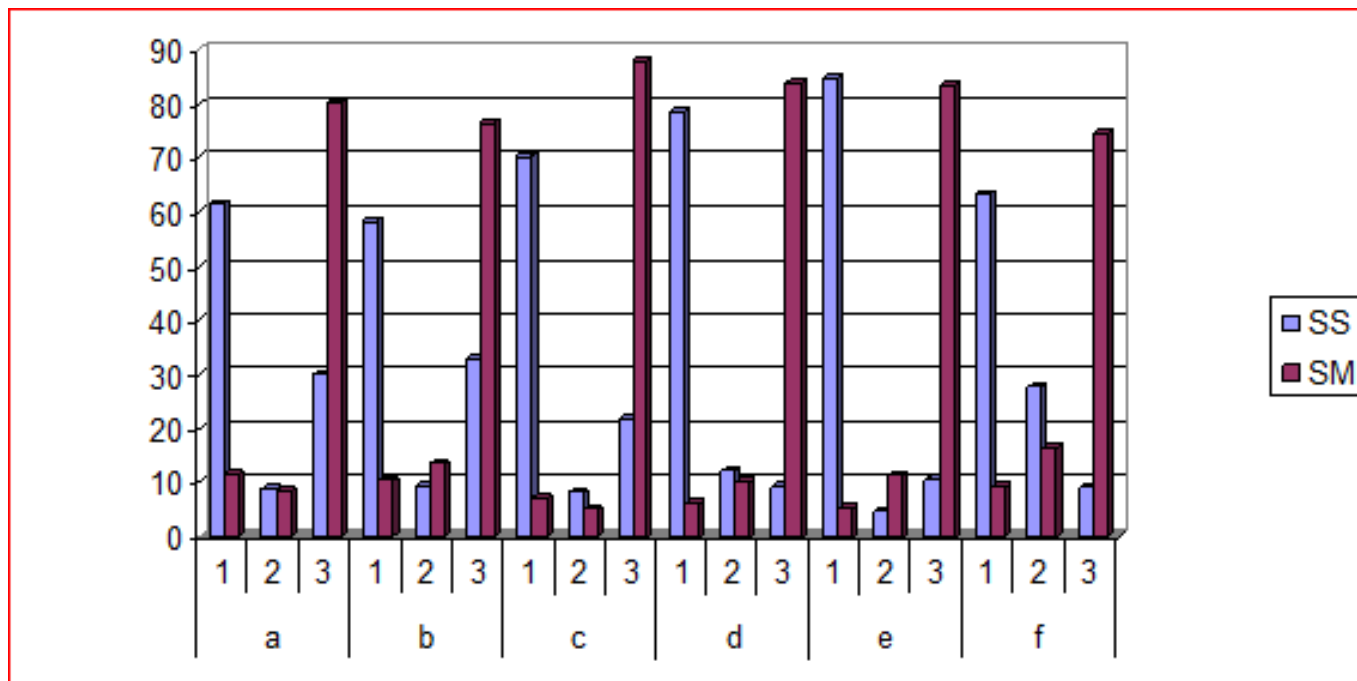
Graf 3: Komunikácia v rodine

Z priemerných hodnôt odpovedí respondentov je zreteľná diferencovanosť oboch skupín predovšetkým vo vzťahu k voľbe jazyka komunikácie. Kým slovenská mládež v SR (SS_{78}) preferuje s rodinnými príslušníkmi komunikáciu viac v slovenskom jazyku, slovenská mládež v MR (SM_{92}) preferuje komunikáciu viac v maďarskom jazyku, a to bez ohľadu na adresáta komunikácie. Čo sa týka adresáta komunikácie výraznejšie rozdiely zaznamenávame v prípade podskupiny Slovákov v SR, ktorých jazykové správanie so starými rodičmi a so vzdialenejšími príbuznými je obohatené aj komunikáciou v maďarčine (so starými rodičmi komunikujú takmer v rovnakej miere v oboch jazykoch). Ak zoberieme do úvahy, že polovica respondentov (SS) potvrdila u svojich starých rodičov vyše 50 %-né zastúpenie maďarského materinského jazyka (starí otcovia 52 %; staré matky 57 %), takéto výsledky nie sú nijakým prekvapením.

V ďalších analýzach, modifikujúc použitú päťbodovú škálu, sme opätovne vytvorili 3 skupiny respondentov: tých, ktorí volili varianty „len slovensky“ a „viac slovensky“ sme (s obmedzeniami) označili ako slovensky komunikujúcu skupinu - 1; tí, ktorí volili variant „rovnako“ boli označení ako dvojjazyční - 2 a tých, ktorí označili varianty „viac maďarsky ako slovensky“, resp. len maďarsky sme pomenovali maďarsky hovoriacich - 3. Takéto syntetizujúce rozdelenie respondentov príznačnejšie (so zastúpením vyššieho počtu respondentov) naznačuje smer orientácie k „slovenskosti“, „vyváženej dvojjazyčnosti“, resp. k maďarskosti pri voľbe jazyka komunikácie.

Graf 4: Medzigeneračné porovnanie voľby jazyka komunikácie u podskupín SS a SM (1 - skupina slovensky komunikujúcich; 2 - dvojjazyčne komunikujúci; 3 - skupina maďarsky komunikujúcich)

Poznámka:

a - komunikácia so starým otcom

b - komunikácia so starou matkou

c - komunikácia s otcom

d - komunikácia s matkou

e - komunikácia so súrodencami

f - komunikácia s príbuznými (v rodine)

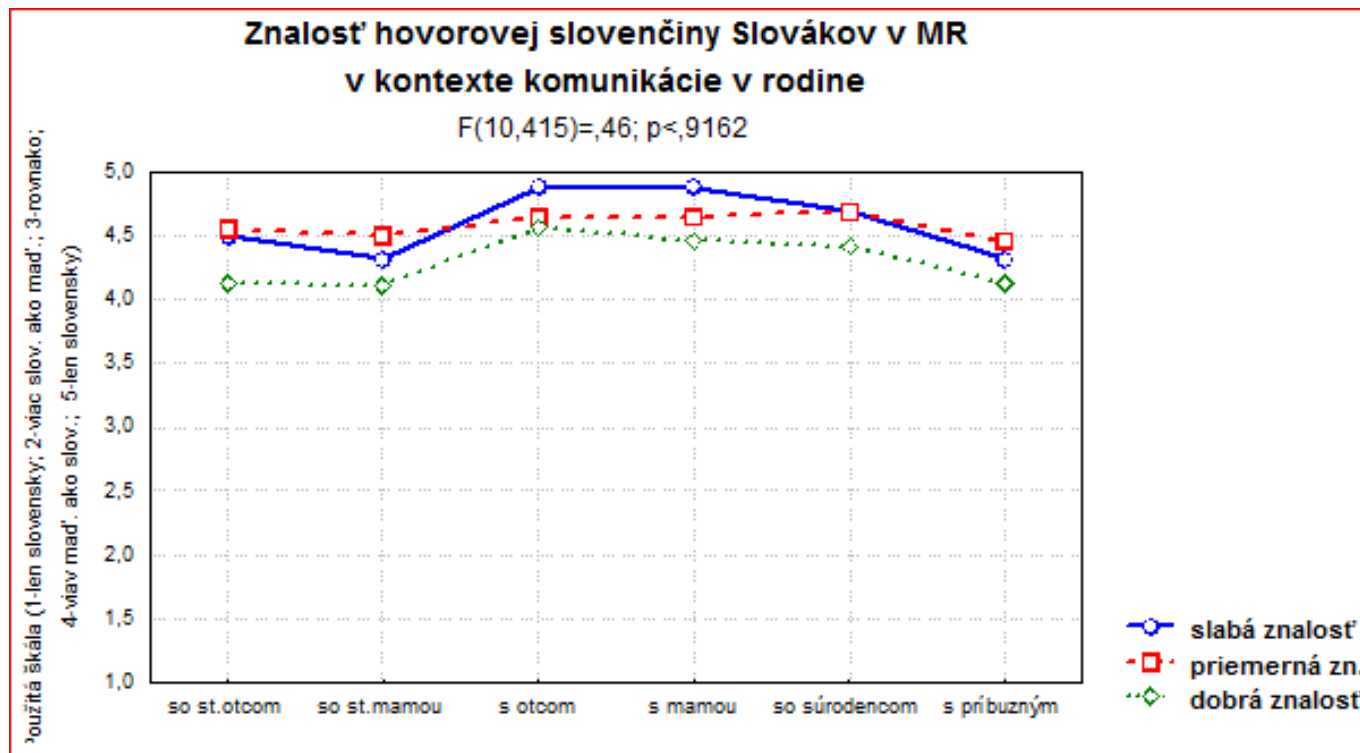
Testovanie výsledkov frekvenčnej analýzy (na modifikovanej škále) medzi odpoveďami respondentov bolo aj v tomto prípade štatisticky vysoko významné vo všetkých položkách ($p \leq 0,0000$).

Z porovnania výsledkov zisťujeme, že u podskupiny Slovákov v SR je zreteľný príklon k voľbe komunikácie výlučne alebo prevažne v slovenskom jazyku, pričom generačne stúpa (so starými rodičmi okolo 60 %, s otcom 70 %, s matkou 78,6 %, so súrodencami 84,7 %). U podskupiny Slovákov v MR je situácia generačne viac menej identická, rozdiel je však pri voľbe jazyka, ktorým je výlučne alebo prevažne maďarský jazyk (so starými rodičmi okolo 80 %, s otcom 87,8 %, s matkou 83,7 %, so súrodencami 83,5 %), ktorého percentuálny podiel je zvlášť medzi staršími generáciami výrazne vyšší.

3. 3 Analýza vzájomných súvislostí jazykovo-komunikačných ukazovateľov

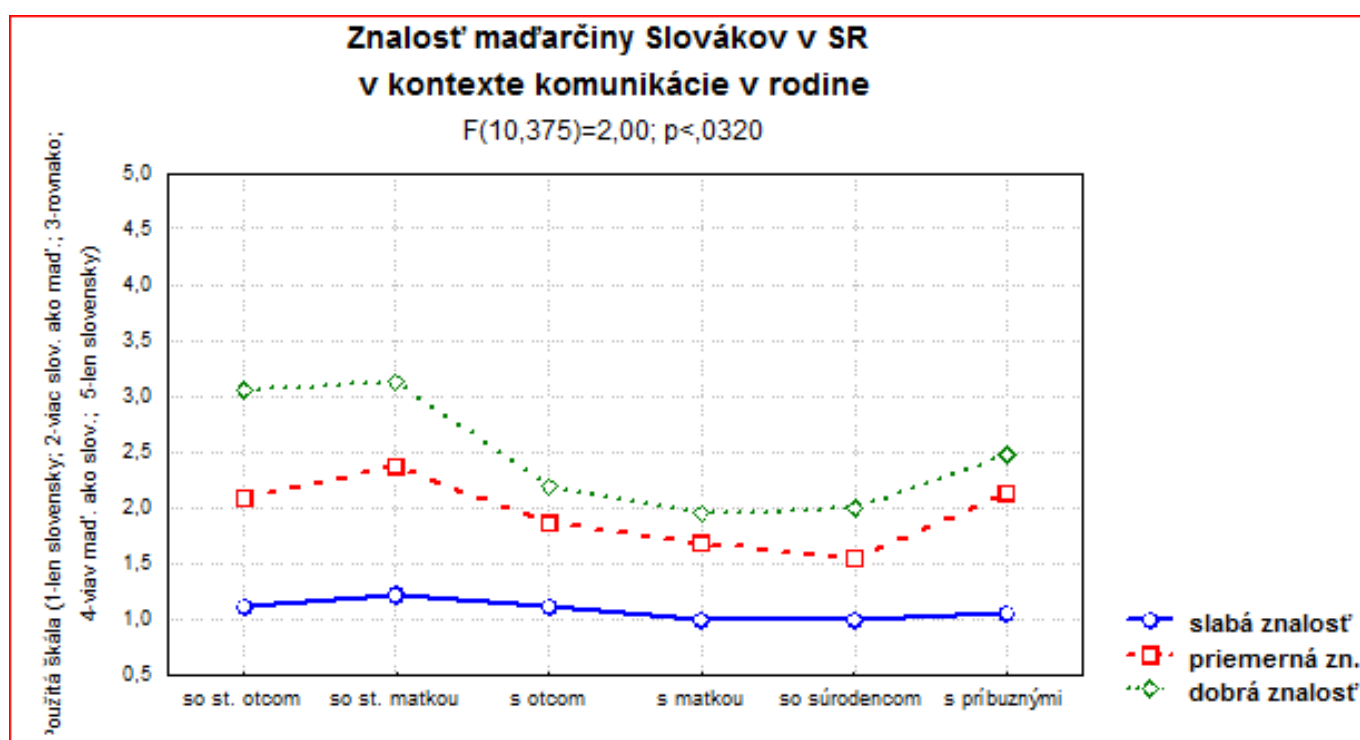
V kontexte s pôsobením ukazovateľov (jazyková znalosť a medzigeneračná jazyková komunikácia) nás zaujímalo, či v rámci jednotlivých podskupín (SS a SM) spolu nejakým spôsobom súvisia a ak áno, ako. Podrobili sme ich preto ďalším analýzám, ktoré vypovedajú o týchto súvislostiach. Z položiek ukazovateľa jazykovej znalosti sme v prípade SM[4] vybrali položku znalosti hovorovej podoby slovenčiny, v prípade SS položku znalosti maďarského jazyka. Pri ukazovateli medzigeneračnej komunikácie sme pri analýzach aplikovali údaje modifikovanej škály (3 skupiny respondentov so slabou, priemernou a dobrou znalosťou hovorovej slovenčiny, resp. maďarčiny). Výsledky SM prezentujeme na grafe č. 5 a SS na grafe č. 6.

Graf 5: Znalosť hovorovej slovenčiny Slovákov v MR v kontexte komunikácie v rodine

Z realizovaných analýz vzájomných súvislosti oboch ukazovateľov v prípade SM₈₆ vyplynulo, že miera znalosti hovorovej slovenčiny neovplyvňuje komunikáciu v medzigeneračnom kontexte, inak povedané, nie je rozhodujúce do akej miery ovládajú respondenti hovorovú slovenčinu, v každom prípade volia prevažne alebo výlučne maďarský jazyk v komunikácii so starými rodičmi, rodičmi aj súrodencami. Hoci sú viditeľné mierne tendencie u respondentov, ktorí dobre ovládajú slovenčinu vo vyššej miere ju aj používať v komunikácii s príbuznými, tieto tendencie nie sú štatisticky významné.

Graf 6: Znalosť hovorovej slovenčiny Slovákov v SR v kontexte komunikácie v rodine

Vzťahová súvislosť analyzovaných ukazovateľov v prípade SS₇₈ je odlišná. Z grafu vyplýva, že znalosť maďarského jazyka štatisticky významne ($p \leq 0,03$) ovplyvňuje jeho používanie v rodinnom prostredí respondenta. Tí respondenti, ktorí uvádzali slabú znalosť maďarčiny v tomto jazyku takmer nekomunikujú s rodinnými príslušníkmi, respondenti s priemernou znalosťou uprednostňujú komunikáciu viac v slovenčine a tí respondenti, ktorí deklarovali dobrú znalosť maďarčiny, ju aj častejšie používajú – so starými rodičmi dokonca v rovnakej miere ako slovenský jazyk.

Samozrejme si uvedomujeme, že znalosť príslušného jazyka nie je jediným determinantom ovplyvňujúcim jeho používanie a uvedený problém je potrebné skúmať v širších súvislostiach, v určitej jazykovej situácii – v určitom situačnom kontexte (historicko-spoločenský kontext, kontext hovoriaceho daného spoločenstva, interakčný kontext hovoriacich, jazykový kontext; bližšie J. Kiss, 2002). V kontexte našich úvah je dôležitá skutočnosť, že v prípade SM faktor znalosti hovorovej slovenčiny nezohráva významnejšiu úlohu, v prípade SS znalosť maďarčiny je to naopak.

4. Sumarizácia a záver

Hoci prezentované výsledky nemôžeme extrapolovať na slovenskú mládež v jednotlivých krajinách ako celok (nešlo o reprezentatívne vzorky), výsledky disponujú istou výpovednou hodnotou a zasluhujú si pozornosť. Vypovedajú o istých skutočnostiach týkajúcich sa jazykovo-komunikačného správania slovenskej študujúcej mládeže v Maďarsku a na Slovensku, ktorých prejavy, vzhľadom k istej „podobnosti“ ich dvojjazyčnej jazykovej situácie a znalosti slovenčiny a maďarčiny môžu mať relevantné súvislosti.

Z výsledkov skúmania znalosti jednotlivých jazykových podôb a medzigeneračnej jazykovej komunikácie môžeme konštatovať niekoľko zovšeobecnení.

Zo štruktúry jazykového ukazovateľa (znalosť vybraných jazykov a jeho podôb) vyplynulo, že prejavy bilingvizmu sú pre obidve jazykové skupiny – slovenskú mládež v SR aj slovenskú mládež v MR špecifické, determinované podmienkami a charakteristikami (dispozíciami) príslušných jazykových skupín. Slovenská mládež žijúca na národnostne zmiešanom území na Slovensku, podľa ich vlastného vyjadrenia, veľmi dobre komunikuje v spisovnej aj v hovorovej slovenčine, regionálne nárečie ovládajú na priemernej úrovni; jazyk kontaktnej – maďarskej minority ovládajú na priemernej úrovni. U slovenskej mládeže v Maďarsku sa potvrdila veľmi dobrá komunikačná znalosť maďarčiny, slovenský jazyk (všetky jej posudzované jazykové podoby) ovládajú, v zmysle metodiky, na nadpriemernej úrovni.

Zo štruktúry ukazovateľa medzigeneračnej komunikácie vyplynula diferencovanosť obidvoch skupín predovšetkým vo vzťahu k voľbe jazyka komunikácie. Kým slovenská mládež v SR preferuje s rodinnými príslušníkmi komunikáciu viac v slovenskom jazyku, slovenská mládež v MR preferuje komunikáciu viac v maďarskom jazyku, a to bez ohľadu na adresáta komunikácie. Čo sa týka adresáta komunikácie výraznejšie rozdiely zaznamenávame v prípade podskupiny Slovákov v SR, ktorých jazykové správanie s najstaršou generáciou (starí rodičia) je obohatené aj komunikáciou v maďarčine.

Z realizovaných analýz vzájomných súvislosti obidvoch ukazovateľov v prípade slovenskej mládeže v Maďarsku vyplynulo, že miera znalosti hovorovej slovenčiny neovplyvňuje komunikáciu v medzigeneračnom kontexte. S rozdielnymi zisteniami sa stretávame u mladej generácie študentov z národnostne zmiešaných oblastí Slovenska, ktorých znalosť maďarského jazyka ovplyvňuje jeho používanie v rodinnom prostredí respondenta. Tí respondenti, ktorí deklarovali dobrú znalosť maďarčiny, ju aj častejšie používajú.

Knowledge of Communication Languages and Inter-Generation Relations of Lingual Behaviour of Slovak Youth in Slovakia and Hungary - Empirical

An intention of this paper is to present the empirical research results of the Slovak youth lingual-communicative behaviour in the Slovakia and Hungary, whereas this research work was performed in both countries in the year 2010. There were investigated expressions of a spoken form of the Slovak language in surroundings, which is typical for application of the written language as a form of a social contact in school – with friends, peers and in family.

Použitá literatúra a pramene

BOTÍKOVÁ, Marta – BOTÍK, Ján. Bilingvizmus v živote etnických menšín. In: *Bilingvizmus – minulosť, prítomnosť, budúcnosť. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme zo dňa 22. 2. 2002.* Bratislava : AEP, 2002, s. 43-48.

DIVIČANOVÁ, Anna. *Jazyk, kultúra, spoločnosť. Etnokultúrne zmeny na jazykových*

ostrovoch v Maďarsku. Békešská Čaba - Budapešť, 1999, 335 s.

DIVIČANOVÁ, Anna. *Dimenzie národnostného bytia a kultúry*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2002, 533 s.

DIVIČANOVÁ, Anna - KRUPA, Ondrej. *Slováci v Maďarsku*. Budapešť : Press Publica, 1999, 128 s.

DUDOK, Miroslav. O prirodzenom bilingvizme. In: *Bilingvizmus (minulosť, prítomnosť, budúcnosť)*. Bratislava : FF UK, 2002, s. 53-61.

HOMIŠINOVÁ, Mária. Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu. (Vybrané výsledky skúmania stavu etnickej identity). Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2003, 301 s.

HOMIŠINOVÁ, Mária. - VÝROST, Jozef. (Eds.). *Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti (Empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického výskumu, CD ROM)*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2005, 136 s.

HOMIŠINOVÁ, Mária. *Etnická rodina Slovákov, Chorvátov a Bulharov žijúcich v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu. (Teoretická a empirická komparatívna analýza skúmania etnických procesov slovanských minorít)*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006, 350 s.

HOMIŠINOVÁ, Mária. Jazykovo-komunikačné správanie pracovníkov/poslancov slovenských menšinových samospráv v Maďarsku. In: *Sociálne a politické analýzy*, 2007/1, s. 102-135.

HOMIŠINOVÁ, Mária. *Identitás, nyelvháználát, asszimiláció. Etnikai folyamatok a magyarországi kisebbségi családokban*. Budapest : MTA KI, Gondolat, 2008, 298 s.

Homišinová, Mária. Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku (empirická analýza konštrukcie etnickej identity). In: *Človek a spoločnosť*, 2009, roč. 12, č. 1, dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/zoznam-rocnikov/2009/1/5854/>

HOMIŠINOVÁ, Mária: Bilingvizmus - faktor etnickej asimilácie? In: Michalík, Boris (Ed.). *Dynamika akulturácie na etnickej hranici*. Nitra : FF UKF, 2011, s. 30-37.

HORECKÝ, Ján. Pojmový aparát teórie bilingvizmu. In: *Bilingvizmus - minulosť, prítomnosť, budúcnosť. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme zo dňa 22. 2. 2002*. Bratislava : AEP 2002, s. 49-52.

KISS, János. *Társadalom és nyelvháználát. Nemzeti Tankönyvkiadó*. Budapest, 2002.

SOKOLOVÁ, Gabriela - HERNOVÁ, Šárka - ŠRAJEROVÁ, Olga. *Češi, Slováci a Poláci na Tešínsku a jejich vzájemné vztahy*. Opava : Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opave, 1997, 192 s.

ŠTEFÁNIK, Jozef. Jazyková kompetencia bilingvistov. In: *Bilingvizmus - minulosť, prítomnosť, budúcnosť. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme zo dňa 22. 2. 2002*. Bratislava : AEP, 2002, s. 61- 68.

UHRINOVÁ, Alžbeta. Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe. Békešská Čaba, 2004, 282 s.

ŽILÁKOVÁ, Mária. Dvojazyčnosť Slovákov v Maďarsku. In: *Bilingvizmus - minulosť, prítomnosť, budúcnosť. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme zo dňa 22. 2. 2002*. Bratislava : AEP, 2002, s. 69-76.

ŽILÁKOVÁ, Mária. *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku*. Budapešť : ELTE BTK, 2004, 220 s.

[1] V zmysle Saussurovej dichotomie langue/parole (jazyk/reč); Langue (jazyk) - ako spoločenský jav,

system všetkých jazykových jednotiek, ktorými sa hovoriaci jazykového spoločenstva riadi, oproti nemu parole (reč) – ako individuálny jav, konkrétna autentická výpoveď jednotlivca v určitý okamih.

[2] O koncepte projektu pozri príspevok M. Homišinovej v tomto čísle časopisu: *Koncept výskumného projektu...*

[3] Potvrdzujú to aj výsledky celého radu národnostne orientovaných, „novodobých“ empirických výskumov (vrátane jazykového správania minorít) realizovaných Spoločenskovedným ústavom SAV v Košiciach (ale aj iných výskumných pracovísk) v Maďarsku napr.:

- výskum slovenskej inteligencie v Maďarsku (1998/99); výsledky pozri: Homišinová, Mária. *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2003, 301 s.

- empirický výskum skúmania medzigeneračných súvislostí zmien etnickej identity slovenskej rodiny v Maďarsku (2000/2001); výsledky: HOMIŠINOVÁ, Mária. *Etnická rodina Slovákov, Chorvátov a Bulharov žijúcich v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006, 350 s.; HOMIŠINOVÁ, Mária. *Identitás, nyelvháználát, asszimiláció. Etnikai folyamatok a magyarországi kisebbségi családokban*. MTA KI, Gondolat, Budapest, 2008, 298 s.

- sociolingvisticky orientovaný výskum zameraný na jazykovo-komunikačné správanie pracovníkov/poslancov slovenských menšinových samospráv pôsobiacich v Maďarsku a to v rodinnej aj verejnej sfére (2006/2007); výsledky: HOMIŠINOVÁ, Mária. Jazykovo-komunikačné správanie pracovníkov/poslancov slovenských menšinových samospráv v Maďarsku. In: *Sociálne a politické analýzy*, 2007, č. 1, s. 102-135.

HOMIŠINOVÁ, Mária: Jazykovo-komunikačné správanie poslancov slovenských menšinových samospráv v Maďarsku. In: Uhrinová, Alžbeta - Tóth, Ján (Eds.). *Slovenčina v menšinovom prostredí II*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2008, s. 461-469), ale aj na Slovensku v rokoch 1990, 1992, 1995, 1998, 2004, 2007 (pozri výskumné správy [www. saske. sk](http://www.saske.sk)).

[4] Ako je z grafu č. 2 zrejmé, u skupiny Slovákov v SR takto realizovaná analýza by nebola zmysluplná, keďže až 94,9 % odpovedajúcich respondentov sa zaradilo do skupiny dobre komunikujúcich v hovorovej slovenčine.